

Od ene teme do zgodovine »časarkoli« in »skoraj vsega«: preučevanje gospodarske in socialne zgodovine na Inštitutu za novejšo zgodovino

Ko je bilo 20. stoletje še zelo mlado in je bila zgodovina predvsem »znanost o narodih«, je imelo slovensko zgodovinopisje veliko težavo. Še preden smo se Slovenci uspeli prešteti, ugotoviti, do kod zares segamo, in se dogovoriti, kdo je naš in kdo ne, že so nam Engels, Ranke in drugi povedali, da smo nezgodovinski narod. Narod, ki ni nikoli oblikoval svoje državnosti, ki je brez velikih voditeljev, brez herojev, vojskovodij, brez velikih bitk. In ker imamo Slovenci to nenavadno značilnost, da nas zelo zanima in intrigira način, kako nas vidijo in dojemajo tujci, najsi bodo to tuje institucije, politiki, naključni popotniki ali tujci, ki jih je k nam zanesla usoda, smo ta pogled sprejeli in ponotranjili. Oblíž na ranjeno srce in ponos je spet, kako prikladno, prišel izpod peresa tujca, Ludwika Gumplowicza, ki je iz nas naredil predmet preučevanja, kar je pomenilo, da smo vendarle zanimivi. S tem, da je relativiziral razlike med ocenjevanjem zgodovinskih in nezgodovinskih narodov, ki so bile v znanstvenem diskurzu ob koncu 19. stoletja vseprisotne, nam je sporočil, da Slovence, ki v zgodovini še nismo imeli svoje države, vendarle povezuje močna sila, ki izhaja iz naše jezikovne in kulturne specifičnosti. In da je to vredno preučiti, popisati in ohraniti.

Slovensko zgodovinopisje na začetku 20. stoletja je bilo odsev svojega časa in razmer, v katerih je nastalo. Obrnilo se je v iskanje temeljev, začetkov, korenin, ob obravnavi novejših obdobij pa je čutilo precejšnjo zadrego: o čem le pisati? Še prva svetovna vojna, ki je nekatere druge narode pravzaprav "naredila", je za Slovence pomenila novo zadrego: države, za katero so se (večinoma) borili, ni bilo več, prav tako pa ni bilo jasno, ali naj se počutijo kot zmagovalci ali poraženci. Ob pomanjkanju velikih tem je, in to med prvimi v Evropi, pozornost preusmerilo na gospodarsko-družbeni vidik razvoja. Preučevanje širših plasti prebivalstva, zlasti kmečkega in z njim povezane agrarne zgodovine, je slovensko historiografijo postavljalo v trend, pa čeprav le po sili razmer.

Druga svetovna vojna je pomenila prelom z vsem tem. Ponudila je veliko temo, heroje in negativce, boj za idejo, za narod. Slovenci smo bili končno na pravi strani zgodovine. Končno zmagovalci. Historiografija naj bi temu sledila, težava, ki jo je oblast kmalu zaznala, pa je bila, da te velike zgodbe ni imel kdo pisati. Zgodovinarjev, ki so se pred tem ukvarjali s Karantanijo, kosezi in knežjim kamnom, ni bilo mogoče preusmeriti čez noč. Pojavila se je potreba po zgodovinarjih, ki bi se ukvarjali z novejšo zgodovino, ki bi preučevali delavsko gibanje, boj za svobodo in ki bi Slovence umestili znotraj zgodovine drugih jugoslovanskih narodov. Potrebovali so zgodovinarje pravih svetovnih nazorov in ne zgolj »apolitično naštevanje datumov in ofenziv«. Zgodovinarji so, kot predstavniki delavskega razreda, dobili svojo nalogo pri izgradnji pravične in brezrazredne družbe in ker institucije, ki bi izpolnjevala take zahteve, ni bilo, jo je bilo treba ustvariti.

In rodil se je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, današnji Inštitut za novejšo zgodovino, ki naj bi opravil to nalogo. Ob častitljivi obletnici Inštituta za novejšo zgodovino velja pomisliti, kdaj in zakaj je bil pravzaprav ustanovljen, saj je le tako mogoče ovrednotiti pot, ki jo je v teh šestih desetletjih prehodil, predvsem pa njegov prispevek k slovenski znanosti in slovenskemu zgodovinopisju. V tem času se je razvil v moderno humanistično raziskovalno ustanovo, ki je prvotni predmet svojih raziskav že zdavnaj prerasla in preseгла: ustanovljen je bil namreč za preučevanje zgodovine komunistične partije, za zbiranje, hrambo in analitično obdelavo arhivskega gradiva iz novejšega obdobja ter za ustvarjanje temeljne literature za poučevanje zgodovine 20. stoletja v šolah. Ob pomembnosti preučevanja in načrtnega popisovanja zgodovine osvobodilne vojne, partizanskega gibanja ter novejše politične zgodovine Slovencev, delavskega gibanja, ljudske revolucije na Slovenskem ter socialističnega graditve v LRS sta gospodarska in socialna zgodovina stopili v ozadje in nista bili postavljeni v fokus raziskovanja.

Ob ustanovitvi inštituta je bilo določeno, da bodo osrednje teme raziskovanja delavsko gibanje, njegov razvoj in rezultati, ki jih je doseglo. Sprva so bili njegovi sodelavci torej ozko usmerjeni v preučevanje politične zgodovine, omejitev, ki so iz tega izhajale, pa so se kmalu začeli zavedati tudi raziskovalci sami – vodstvo in ustanovitelj pa nekoliko pozneje. Preučevanje delavskega gibanja brez sočasnega preučevanja gospodarske zgodovine se je kaj kmalu izkazalo za jalovo početje, ki ni dalo pravih rezultatov. Znanstveno preučevanje zgodovine delavskega gibanja je ostalo prevladujoča opredelitev delovanja inštituta samo na papirju, saj novo raziskovalno področje ni bilo nikoli uzakonjeno, vendar pa se je izvajalo v praksi. Raziskovalci so sami, na lastno pobudo začeli presegati ozke okvirje, ki jim je določil ustanovitelj, ter tako *de facto* zgradili inštitut, ki je raziskoval novejšo zgodovino slovenskega naroda, kar je vključevalo politične, socialne, gospodarske in kulturne razmere na Slovenskem. Inštitut je postal osrednja institucija za preučevanje celovite narodne zgodovine novejšega obdobja, kmalu pa so začeli iskati tudi povezave s širšim srednjeevropskim prostorom ter preučevati njegov vpliv na slovensko novejšo zgodovino, na gospodarski in socialni razvoj, kar je še dodatno pomenilo odmik od prvotnih raziskovalnih tem, ki so svoje bistvo in svoj cilj iskale v povečevanju jugoslovanske ideje.

Pomanjkljivosti usmerjenosti v tako ozko področje politične zgodovine so se pokazale takoj in raziskovalci so si teme samoiniciativno začeli prilagajati in širiti. Opaznejši odklon od prvotne usmeritve se je začel po letu 1964, ko se je na inštitutu zaposlil prvi zgodovinar, ki je bil izrazito usmerjen v gospodarske teme in ki se je že pred prihodom na inštitut sistematično ukvarjal s tematikami s področja gospodarske zgodovine. Že samo dejstvo, da so kolektiv okrepili prav z gospodarskim zgodovinarjem, je bilo odsev zavedanja, da zgodovine delavskega gibanja ni mogoče preučevati in razlagati brez poznavanja razvoja gospodarstva in z njim povezanih splošnih socialnih razmer v družbi. Preučevanje zgodovine gospodarstva, kmetijstva, obrti in zgodnje industrializacije in s tem povezanih socialne, poklicne pa tudi politične in narodnostne strukture prebivalstva na Slovenskem je postalo eno izmed temeljev poznavanja in razumevanja delavskega gibanja, njegovega razvoja in poteka. Kljub dejstvu, da je poudarek še vedno ostajal na politični zgodovini, je očitno obstajalo zavedanje o pomenu poznavanja gospodarske in socialne problematike. Inštitut s prej ozko določenim raziskovalnim področjem je vse odločneje posegal na polje družbene zgodovine. Spremembe se niso dogajale kar same od sebe, temveč so bile povezane z vsako novo generacijo raziskovalcev, ki je na inštitut prinesla nov svež veter in nove ideje. V takratni ureditvi so imeli raziskovalci namreč relativno proste roke pri izbiri raziskovalnih tem in področij. V sodelovanju z vodjo raziskovalnega oddelka in z njegovim soglasjem so se tako vedno bolj odvrčali od prvotno načrtane raziskovalne smeri.

V osemdesetih letih je na inštitut pljusnil nov val sprememb. S prihodom nove, mlajše generacije slovenskih zgodovinarjev sta gospodarska in socialna zgodovina prenehali zgolj dopolnjevati preučevanje politične zgodovine.

Raziskave o načinu življenja v preteklosti, o socialni in poklicni sestavi, o načinu življenja meščanov, oblačilni kulturi, modi, prehrani, življenjskih in higienskih navadah in kriminaliteti so stopale vse bolj v ospredje; zanimanje za prvotno načrtane smeri raziskav pa je postopno zamiralo oz. preučevanje zgodovine proletariata je naravno prešlo v preučevanje gospodarskih procesov. Preseganje okvirov zgodovine delavskega gibanja je pomenilo začetek raziskovanja strukturnih sprememb v gospodarstvu, demografske podobe, migracij, industrializacije in deagrarnizacije slovenske družbe, pa tudi vseh socialnih izzivov, ki so se ob tem rojevali.

Prvo prelomnico je predstavljalo leto 1993. Do takrat je posamezno raziskavo opravljal en sam raziskovalec, ki je bil pri svojem delu povsem avtonomen in si je delo določal sam. Z uvedbo financiranja preko raziskovalnih projektov pa se je narava dela korenito spremenila in postala bolj timsko usmerjena. Raziskave so postale časovno bolj zamejene, raziskovalci pa so bili vse bolj prisiljeni prehajati med področji in pokrivati različne raziskovalne teme in tako postajali vse bolj fleksibilni. Kljub dejstvu, da je posamezni raziskovalec stopal nekoliko v ozadje in da je bil poudarek predvsem na izvajanju projekta in njegovi vsebini, pa so na

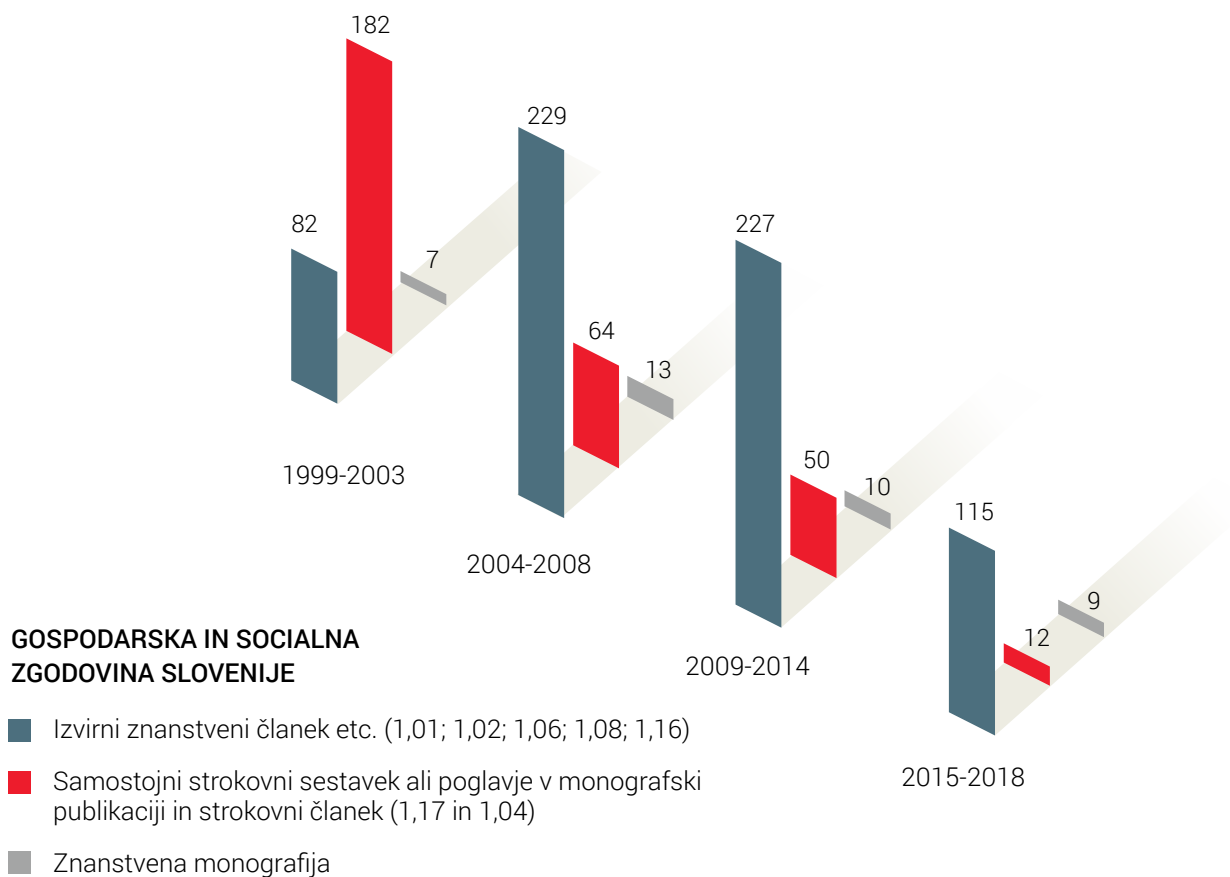
Inštitutu za novejšo zgodovino vendarle vedno ostali v ospredju zgodovinarji, vsak s svojo osebnostjo in z lastnimi interesi. Skupina za preučevanje gospodarske in socialne zgodovine se je tako v veliki meri formirala okrog nekaj karizmatičnih osebnosti, ki so posebleljale skupino in vsaka svojo raziskovalno paradigmo. Ob dejstvu, da sta gospodarska in socialna zgodovina predmet sistematičnega in kontinuiranega proučevanja postali šele v osemdesetih in devetdesetih letih 20. stoletja, je delo slonelo na maloštevilnih kadrih, ki so bili vsi po vrsti pionirji in so orali ledino na področju lastnih raziskav. Soočati so se morali s pomanjkanjem poglobljenih dolgoročnih, komparativnih raziskav, celovitejši pregled gospodarske in socialne zgodovine Slovencev pa so morali pravzaprav šele ustvariti, kar jim je uspelo s *Slovensko novejšo zgodovino*, temeljnim delom, ki sta ga s skupnimi močmi leta 2005 ustvarili obe inštitutski programski skupini. Skozi različna obdobja je raziskovalno skupino soustvarjalo 18 raziskovalcev, v njenem okviru se je usposabljal pet mladih raziskovalcev, trenutno pa šteje osem članov.

Druga velika prelomnica se je zgodila po letu 1999, ko je večina raziskovalnega dela začela potekati preko raziskovalnih programov. Na inštitutu sta zaživela dva raziskovalna programa v dveh raziskovalnih skupinah, ki sta bili zasnovani vsebinsko in ne kronološko in ki sta bili sprva uravnoteženi tako po številu raziskovalcev kot po njihovi usposobljenosti. Začetna skepsa o smiselnosti ločevanja inštituta na dve polovici je bila kmalu presežena in razdelitev se je obdržala. Preučevanje socialne in gospodarske zgodovine se je skoncentriralo znotraj skupine, ki se je sprva imenovala Gospodarska in socialna zgodovina Slovencev od sredine 19. stoletja do 1990 in jo že od njene ustanovitve naprej vodi Žarko Lazarevič.

Strokovna pa tudi širša javnost sta raziskave na področju gospodarske zgodovine sprva spremljali s precejšnjo zadržanostjo. Te teme so sprva veljale za manj pomembne in relevantne, tako za znanost samo kot tudi za cilje, ki jih je zasledovala oblast. Raziskovalci so dejansko uspeli utemeljiti novo raziskovalno področje z novimi, inovativnimi metodološkimi pristopi in to v času, ko se je v središču še vedno postavljalo predvsem velike politične in ideološke prevrate.

Gospodarska zgodovina je po zaslugi zgodovinarjev, ki so delovali znotraj raziskovalne skupine, postala ne samo legitimno, temveč tudi eno od vodilnih področij preučevanja.

Inštitut za novejšo zgodovino je bil vodilna, dejansko pa tudi edina znanstveno-raziskovalna institucija na Slovenskem, ki se je načrtno in kontinuirano posvečala ekonomski zgodovini in razvoju. Raziskavam industrializacije od začetka 18. stoletja dalje je sledilo preučevanje gospodarskega razvoja med obema vojnoma, razvoja industrije, nacionalne pripadnosti nosilcev kapitala, demografskih kazalcev, socialnopolitičnega in materialnega položaja delavstva ter sindikalnih organizacij. Temu je sledilo raziskovanje gospodarskega razvoja po drugi svetovni vojni, pri čemer so se raziskovalci začeli pionirsko ukvarjati tudi z interakcijo med gospodarstvom in politiko po drugi svetovni vojni, poglobljeno pa tudi z

vprašanji razvoja agrarnega sektorja v času socializma. Vsak nov raziskovalec je v skupino prinesel nov zagon. Agrarna zgodovina, ki je veljala za eno od klasičnih tem slovenskega zgodovinopisja, je po zaslugi inštitutskih raziskovalcev dobila novo perspektivo. Zgodovino agrarnega gospodarstva so osvetljevali preko fenomenov, kot so bila združništvo, zadolževanje in propadanje slovenskih kmetij ter posledično množično izseljevanje iz slovenskih dežel. Opirali so nove teme, na primer razvoj bančništva in podjetništva, in s svojim delom zaznamovali naslednje generacije ekonomskih zgodovinarjev. Ti so načenjali nove in pogosto spregledane teme, bistvene za razumevanje ekonomskega razvoja v preteklosti. Omeniti velja zlasti raziskave monetarne politike 19. stoletja, prvi v Sloveniji nasploh pa so se na inštitutu ukvarjali s problematiko gospodarske tranzicije ob koncu socialistične ureditve. Na temeljih, ki jih je postavila starejša generacija ekonomskih zgodovinarjev, in ob upoštevanju modernih raziskovalnih konceptov se je izoblikovala prava gospodarskozgodovinska šola, ki je slovensko zgodovinopisje obogatila z vrsto temeljnih študij. Bibliografija omenjenih raziskovalcev je impresivna. Še po letu 2000 je bila vodena načrtna kadrovska politika, ki je obetala pomladitev kadra in odpiranje novih raziskovalnih tem, do česar pa nazadnje ni prišlo. Ironično je, da je gospodarska kriza najgloblje prizadela prav področje raziskav gospodarske zgodovine. Ob upokojitvah, odhodih uveljavljenih raziskovalcev na druge institucije ter raziskovalni preusmeritvi

nekaterih raziskovalcev, ki so sicer ostali na inštitutu, je skupino zagotovo zaznamovalo tudi dejstvo, da zaradi varčevalnih ukrepov in pomanjkanja sredstev ni uspela zaposliti dveh mladih raziskovalcev, ki sta se usposabljala na inštitutu. Raziskave zgodovine podjetništva od sredine 19. stoletja do druge svetovne vojne in problematike regionalnega razvoja Slovenije v 20. stoletju so tako obstale, vrzel na področju raziskav ekonomske zgodovine pa skušajo zapolniti preostali člani programske skupine. Trenutno so med pomembnejšimi zlasti raziskave slovenskega finančnega sektorja v evropskem kontekstu in analize strukturnih, ekonomskih in socialnih sprememb v času socializma. Optimizem vzbuja tudi dejstvo, da se v skupini trenutno usposablja mlada raziskovalka, ki se ukvarja z razvojem bančništva, hranilništva ter s splošno ekonomsko situacijo na Kranjskem do leta 1918, s čemer skupina ohranja fokus na celotno kronološko obdobje, ki naj bi ga pokrival Inštitut za novejšo zgodovino.

V nasprotju z gospodarskimi tematikami je bilo področje socialne zgodovine dolgo projekt enega samega raziskovalca, ki pa je za nove teme vedno znova znal navdušiti tudi raziskovalce, ki so bili v osnovi bolj usmerjeni v gospodarsko problematiko. V slovensko zgodovinopisje so uvedli zgodovino vsakdanjega življenja in malega človeka skozi mikrozgodovinske študije in skupina je uspela uveljaviti novo raziskovalno paradigmo ter jo v veliki meri tudi poosebljati. Raziskovalci so vse pogumneje premikali meje in se ukvarjali s temami, ki so svetlobna leta daleč od tistega, kar je bilo kot predmet preučevanja zapisano v ustanovnih aktih inštituta. Ustanovni očetje in matere bi se verjetno zdrznili ob temah, kot so alkoholizem, sodomija, prostitucija itd. Somišljenike so preučevalci socialne zgodovine našli tudi v raziskovalcih na drugih institucijah, ki so se zbrali okrog revije *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* in ki so nato skupaj vstopali v vlažna, zatohla, smrdljiva ter smrtonosnih mikrobov polna prebivališča kmečkega prebivalstva in mestnega proletariata. Rankejevo znamenito »wie es eigentlich gewesen« so tako dvignili na povsem novo raven ter zabrisali meje o tem, kaj je zgodovina ter katere teme so sploh vredne preučevanja. Dokazali so, da brez preučevanja prehranskih navad, oblačilne kulture, spolnih bolezni, moralnih odklonov, marginalnih družbenih skupin, nasilja in še česa ne moremo zares reči, da vemo, kako so se »stvari pravzaprav zgodile«.

Znotraj skupine so bile tako pogosto združene na prvi pogled nezdružljive tematike, kot so vprašanja podjetniških strategij in praks, razmerja med kmetijstvom in industrijo, analiza slovenskega finančnega sektorja, finančnih institucij in načinov finančnega posredništva v evropsko razvojno dimenzijo in vprašanja moralnih deviacij, ki so nakazovala spreminjanje tradicionalnih vrednot in spremembe v miselnih okvirih družbe na Slovenskem. Kljub formalni delitvi na dve raziskovalni skupini so raziskovalci s svojim širokim znanjem in samoiniciativnostjo vse pogumneje združevali na videz nezdružljive svetove in niso dovolili, da bi jih formalna delitev raziskovalnih področij preveč ukalupljala. Raziskovalno so se angažirali tako na poljih družbene, socialne, gospodarske, kulturne kot tudi politične zgodovine. Raziskave socialnih in gospodarskih nazorov v 18. in 19. stoletju, moralnih odklonov, podeželja in revnega mestnega

proletariata na eni strani ter sveta meščanske elite, izobraženstva in meščanske ideologije v 19. in 20. stoletju na drugi, pa tudi nacionalnih ideologij in oblikovanja narodov v srednji in zahodni Evropi so pomenile most med gospodarskimi in socialnimi raziskavami, roko pa so pravzaprav ponujali tudi drugi raziskovalni skupini, ki se je na inštitutu posvečala političnim in kulturnim problematikam. Po zaslugi raziskovalcev drugih humanističnih profilov, ki so postali del raziskovalne skupine, pa je le-ta postala še bolj interdisciplinarna in je začela preseirati okvire zgodovinopisja.

Ločnica med socialnimi in gospodarskimi zgodovinarji se je do danes na inštitutu precej zabrisala. Združujejo in povezujejo jih predvsem konceptualna načela: dolgoročnost raziskav, komparativnost, kavzalna strukturiranost, analiza historičnih procesov v njihovi celoti. Nekoliko natančnejši pogled nam razkriva, da je skupina že od nastanka naprej težila predvsem k preučevanju ekonomskih in socialnih transformacij na Slovenskem, ki so se dogajale tako na prehodu v industrijsko družbo kot tudi pozneje, ob vsakokratni menjavi državnih okvirjev. Industrializacija je tako predstavljala predvsem ozadje transformacij v slovenski družbi in bila podlaga za socialno in gospodarsko modernizacijo. Z vprašanji transformacije gospodarstva, uveljavljanjem tržne ekonomije, makroekonomske stabilizacije, privatizacije in s spremembami v realnem in finančnem sektorju, pa tudi s tem neločljivo povezano socialno transformacijo, usodami industrijskega delavstva in delavskih pravic ter spremembami v socialnovarstvenih sistemih so se inštitutski sodelavci ukvarjali kot prvi.

Ob vseh raziskavah, ki jih je skupina uspela izvesti v zadnjih desetletjih, pa ni mogoče prezreti dejstva, da je bila s strani financierjev pogosto (po krivici) spregledana. V dvajsetih letih obstoja ji je bilo dodeljeno le pet raziskovalnih projektov, zadnji o strategijah in praksah energetske oskrbe v Sloveniji je potekal med letoma 2011 in 2014. Zgolj na papirju so tako ostale teme, kot so zgodovina oglaševanja, zgodovina skupnosti Alpe Adria, zgodovinski pogled na marginalne družbene skupine, kot so berači, potepuhi in Romi, zgodovina samomora in duševnih bolezni, zgodovina čustev, historična analiza kolektivnih strahov, zgodovinska obravnava družinskega nasilja, zgodovina alkoholizma, razvoj podjetništva v historični perspektivi ter analiza posledic ekonomskih in družbenih kriz v Sloveniji. Nekatere so raziskovalci uspeli obdelati bolj kot ne na lastno pobudo, nekatere pa še čakajo na ugodnejši čas.

Če je iz financiranja mogoče sklepati o prioritetah, potem je očitno, da ostajata sodobna slovenska gospodarska in socialna zgodovina večinoma spregledani. Latinski pregovor *Deficiente pecunia deficit omne* pa se v tem primeru vendarle ne izkaže za resničnega. Kljub pomanjkanju projektne denarja so raziskovalci v zadnjih letih uspeli objaviti več kot 400 del (monografij in znanstvenih člankov), organizirati večje število znanstvenih posvetov ter še na druge načine razširjati svoja spoznanja. Sodelovali so pri pomembnih nacionalnih projektih, kot so

pisanje gesel za *Enciklopedijo Slovenije*, *Slovensko novejšo zgodovino*, *Slovensko kroniko 19. in 20. stoletja*, v zadnjem času pa je odmevno zlasti sodelovanje pri publikaciji *Historical dictionary of Slovenia*, ki je izšla v ZDA. Vključujejo se v pedagoški proces na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem, Fakulteti za humanistiko na Univerzi v Novi Gorici in na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, so mentorji mladim raziskovalcem, pojavljajo pa se tudi med avtorji učbenikov za pouk zgodovine v srednjih šolah. Raziskovalci so poleg tega ves čas vpeti tudi v mednarodne raziskave, kjer dosegajo odmevne rezultate. V zadnjih letih so aktivno sodelovali z raziskovalnimi skupinami iz Avstrije, Nemčije, Srbije, Bolgarije ter s Češke, Slovaške in Japonske v več interdisciplinarnih mednarodnih raziskovalnih projektih. Sodelujejo v uredniških odborih revij, kot so *Acta Histriae*, *Zgodovina za vse*, *Prispevki za novejšo zgodovino*, *Zgodovinski časopis*, *Bankarstvo*, *Romanian review of financial and banking history*. Za svoje delo prejemajo domača in tuja priznanja: raziskovalci v skupini so prejemniki nagrade Klio, nagrade Antona Gindelyja za kulturo in zgodovino srednje, vzhodne in južne Evrope, odlikovanja Chevalier des Palmes academiques, avstrijskega častnega križa za znanost in umetnost I. reda, priznanja ARRS za izjemne dosežke na področju zgodovinopisja pa tudi nagrade Ervina Dolenca za najboljši knjižni prvenec.

Raziskovalci, ki se danes na Inštitutu za novejšo zgodovino posvečajo preučevanju socialne in gospodarske zgodovine, v veliki meri uspešno sledijo smernicam modernega zgodovinopisja in vsak iz svojega zornega kota osvetljujejo teme, kot so revščina, lakote, pomanjkanje in drugi socialni izzivi, s katerimi so se soočali posamezniki in ki so odslikavali krizo vrednot v hitro spreminjajoči se družbi v zadnjih dveh stoletjih. Problematike socialne modernizacije so tako večplastne, da nujno zajemajo tako socialne kot tudi ekonomske aspekte. Raziskovalci v ospredje postavljajo zgodovino oglaševanja in potrošništva, osvetljujejo problematike staranja in medgeneracijskega sožitja, spremembe življenjskega stila, konfrontacije tradicionalnih meščanskih kapitalističnih in socialističnih vrednot, problematiko razmerij med trgom, podjetji in državo, vzpostavljanje socialnovarstvenih sistemov, kot je pokojninski sistem, ter razmerje med javnim in zasebnim tako v gospodarskem kot tudi v socialnem razvoju.

Inštitut, ki je bil prvenstveno ustanovljen za preučevanje politične zgodovine, je danes torej dom zgodovine procesov brez letnic in velikih imen, ki slovenski družbi postavlja ogledalo in osvetljuje razvojni razkorak v primerjavi s sosednjim evropskim prostorom.

Ta je bil očiten ne samo na ekonomski, temveč tudi na kulturni in miselni ravni. Zavračanje linearne zgodovine izhaja tudi iz zavedanja o globokem strukturnem razkoraku znotraj same slovenske družbe in različnih ritmih transformacij in modernizacijskih procesov, saj so se pripadniki različnih družbenih slojev nahajali v različnih fazah razvoja: svetovi meščanstva, ki je sledilo modnim trendom, ki so jih narekemale evropske metropole, ter prebivalstva odročnejših in ekonomsko manj razvitih področij so namreč ostajali svetlobna leta narazen. Primerjalnoanalitični pristop razkriva, da modernizacijski procesi na Slovenskem

niso bili nikakršen unikum, temveč da je bilo slovensko ozemlje povsem vpeto v evropsko realnost, da se je odzivalo na impulze, ki so prihajali iz sosednjih dežel, da pa so tukajšnje razmere vendarle specifične do te mere, da jih je vredno preučevati in da predstavljajo dobro študijo primera. Skupina načrtno sooča makro in mikronivo posameznih družbenih fenomenov, saj s študijami primerov v središče svojih raziskav postavlja ljudi, njihov način dojemanja sveta, sledi, ki so jih pustili v prostoru in času, ter njihovo aktivno vlogo pri procesih preoblikovanja družbenega in gospodarskega okolja. Z interdisciplinarnostjo in različnimi inovativnimi metodološkimi pristopi raziskovalci vedno znova potrjujejo tezo, da ljudje niso zgolj pasivni sprejemniki sprememb, temveč aktivni socialni akterji. Raziskave tako vsaka na svoj način razkrivajo prevladujoče družbene in moralne norme, ki so odsev duha časa.

Prvotni Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, ki je bil ustanovljen z namenom, da se ukvarja z eno samo temo, je postal institucija, kjer se tudi po zaslugi gospodarskih in socialnih zgodovinarjev, ki na njej domujemo, zavestno in načrtno ukvarja z »zgodovino česarkoli« in »zgodovino skoraj vsega«, kar nam pomaga pri odpiranju novih perspektiv in novih problemov. Pri tem se ne omejujemo le na opise dejstev, temveč osvetljujemo tudi trende in tendence, upoštevamo relativnost (ne)razvoja in soobstoj različnih realnosti v istem prostoru in času.

Skozi različne študije primerov prikazujemo transformacije na področju vrednot, mišljenja, morale, življenjskega standarda pa tudi življenjskega sloga na splošno. Preko pisanega mozaika mikrozgodovinskih študij ter širših in obsežnejših zgodovinskih pregledov osvetljujemo modernizacijske procese in tako sledimo trendom evropskega in svetovnega zgodovinopisja, ponujamo kritičen in analitičen pogled na slovensko realnost ter jo umeščamo v širši evropski kontekst.

Skupina za preučevanje socialne in gospodarske zgodovine je v letih svojega obstoja utrdila svoj značaj in položaj znotraj slovenskega zgodovinopisja. Odstira dele naše preteklosti, ki so bistveni za poznavanje zgodovine in ohranjanje nacionalne kulturne dediščine: kako in od časa so živeli naši predniki, kako so gospodarili, katerim užitek in pregreham so se predajali in kakšne težave so jih pestile v vsakdanjem življenju. S tem v veliki meri vnaša novo dimenzijo v zgodovinopisje, ki je slonelo na bitkah in velikih prelomnicah. Širi polje zgodovinskega spomina in postavlja ogledalo ter pogosto ruši podobo o visoko kulturnem, civiliziranem in delovnem narodu, ki smo si jo Slovenci ustvarili sami o sebi. Interakcijo med družbo in ekonomijo je mogoče opazovati na različnih ravneh: na ravni ekonomskih kazalcev ali pa navad in vrednot, šele oboje skupaj pa lahko ustvari celovitejšo sliko življenja v preteklosti.